

PRESENTACIÓ

Introducció: Pensament pedagògic,
filosofia i història de l'educació
*Introduction: Pedagogical thinking,
philosophy and history of education*

Xavier Laudo
xlaudo@ub.edu
Universitat de Barcelona

Data de recepció de l'original: febrer de 2013

Data d'acceptació: abril de 2013

Necessitem la filosofia i la història de l'educació? Decididament, sí. Tant els que duen a terme l'acció educativa com els que la pensen han de ser conscients de la tradició que els ha dut fins aquí i dels actuals corrents de pensament que debaten com cal orientar el futur. Educadors i pedagogs hem de saber conscientment per què fem el que fem i per què pensem el que pensem.

Existeix una certa tendència a les facultats d'educació a acceptar certes modes politicopedagògiques com si fossin una mena de veritat neutra que ha d'orientar tant la pràctica com la sistematització pedagògica de l'educació. Si volem garantir realment la possibilitat de la crítica a allò que ens és donat, no podem permetre desterrar del camp de la formació dels educadors la pregunta pels orígens, les finalitats i les conseqüències de les accions educatives que pensem, programem i duem a terme.

I per això mateix la necessitat d'articular i promoure el camp de coneixement del pensament pedagògic. L'educador ha de dominar les idees, els conceptes i els corrents dels discursos contemporanis sobre educació que legitimen i fan possibles les pràctiques. Més que rebre receptes, principis superficials o

explicacions acrítiques, hem de ser capaços d'aprofundir en els principals problemes i debats pedagògics del moment i en les seves especificitats històriques.

És aquesta intenció el que dóna sentit a aquest monogràfic «Influències i vigències del pensament pedagògic contemporani a l'inici del segle XXI» i la raó per la qual l'hem volgut confegir amb estudis i recerques que indaguen les idees i els raonaments pedagògics del passat i els posen en relació amb els del present. Els textos que presentem volen ser pedres de toc per analitzar, comprendre i projectar el present, passat i futur críticament, més enllà de l'etiqueta. Els hem encarregat a joves professors i investigadors que s'han especialitzat en la història i la filosofia de l'educació, dos dels pilars bàsics que es necessiten per bastir un pensament pedagògic amb perspectiva i fonamentació.

S'obre el monogràfic amb un treball sobre la relació controvertida entre educació i llibertat, que s'exposa a partir dels arguments de dos pedagogs paradigmàtics de la pedagogia de l'alliberament i la pedagogia crítica radical, «Paulo Freire y John Holt: de la educación liberadora a la libertad más allá de la educación». Jon Igelmo analitza de quina manera l'obra dels dos autors convergeix, alhora que divergeix, en la seva crítica a l'educació institucional que s'expandí en el context internacional després de la Segona Guerra Mundial. A partir d'aquí l'autor es replanteja la vigència que un pensador com Holt té avui dia en detriment de Freire, atesa la irrupció del nou espai discursiu postmodern.

Què va fer possible l'emergència del dret social a l'educació? La segona contribució al debat pedagògic contemporani és «El escudo de la República»: Origen, desarrollo y retos del derecho social a la educación en España», on s'investiga aquesta important qüestió sobre les bases d'una intervenció estatal positiva i laica que es volia que garantís l'accés massiu de les classes treballadores a l'escola i que tingué el seu apogeu discursiu durant la Segona República. Victorio Heredero posa en relleu la particular gènesi històrica del dret liberal a l'educació a Espanya i analitza el procés de crítica i reconceptualització que es va experimentar a finals del segle XIX i que va fer possible pensar l'educació com un dret social que, avui, es veu amenaçat per la reculada dels fonaments que el van originar.

Com es pot explicar històricament que una mateixa proposta pedagògica es rebutgi en una època i s'accepti en una altra? L'educació com a mitjà d'emancipació és un dels aspectes centrals de les pedagogies contemporànies. «Educación y emancipación: de la “experiencia” de Jacotot a la “expectativa” de Rancière» estudia dues pedagogies que comparteixen el seu eix central però que estan separades per dos segles. Xavier Laudo, seguint la terminologia de

Koselleck, intenta veure com l'experiència de Jacotot és reinterpretada i actualitzada per construir l'expectativa de Rancière. A partir d'aquest exemple es posa de manifest l'efecte de la història i el pas del temps en l'evolució de la nostra interpretació del passat i el futur de les experiències i possibilitats educatives.

Les emocions són un tema central en el debat educatiu actual. Malgrat aquesta forta presència, des de la tradició anglosaxona han sorgit els darrers anys algunes veus crítiques que, des de la filosofia de l'educació, posen en qüestió el rigor conceptual d'aquest debat i assenyalen la falta de consideració del caràcter moral de l'experiència afectiva. Miriam Prieto, a «El tratamiento de las emociones en la teoría de la educación de Richard Stanley Peters y la tradición anglosajona del siglo xx», recupera els treballs que Peters va desenvolupar en el marc de la filosofia analítica durant els anys seixanta i setanta per passar a considerar-ne la pertinència i el valor que tenen en l'actual anàlisi pedagògica sobre la qüestió. Això li permet abordar les dues mancances de l'actual tractament educatiu de les emocions: la definició precisa del fenomen i la relació de les emocions amb la moral.

Entre les fonts del pensament pedagògic en el seu enfocament més social trobem l'hermenèutica *queer/crip*. «L'epistemologia feminista d'Audre Lorde (1934-1992) i la teoria Queer en la pedagogia social del segle XXI» aborda el problema polític i educatiu del dolor utilitzant l'exemple biogràfic de lluita de Lorde. Asun Pié es planteja en aquest treball el potencial semàntic del dolor i les obertures socials que pot impulsar la seva (re)apropiació per part de grups subalterns. Es posen de costat teories encarnades en l'experiència del dolor i la malaltia de Lorde els anys setanta i vuitanta com a fenòmens polititzables apuntant a la seva relació amb el discurs de la pedagogia social del segle XXI.

La pedagogia de la cura és un dels corrents que conformen el panorama del pensament pedagògic contemporani. En el conreu d'aquest àmbit de coneixement hi destaquen autores com Nel Noddings. A l'article «Martin Buber y sus aportaciones a la manera actual de entender la educación para el cuidado» es recupera la filosofia del diàleg del filòsof jueu i s'estudia el seu impacte en la perspectiva de l'educació per a la cura al segle XXI. Victoria Vázquez explicita la importància de la relació jo-tu com a origen de l'impuls ètic per projectar-se al món, i explica com els conceptes buberians d'alteritat, responsabilitat generosa i reciprocitat són elements clau per a aquest corrent pedagògic.

Finalment, se'ns presenta una lectura pedagògica, antropològica, social i política del darwinisme i la Shoah per poder comprendre la societat dels nostres dies. Al darrer article, «Darwin, els camps d'extermini i el pensament

pedagògic del neoliberalisme» s'exposa el *Lager* com a forma d'entendre la nostra contemporaneïtat. Albert Esteruelas sosté que la desregulació neoliberal és allò que es troba al centre d'un procés d'animalització de l'ésser humà que conforma l'infrahome i que ni la Shoah ni els camps d'extermini són un producte de la modernitat, sinó més aviat una causa del naixement de la post-modernitat i el neoliberalisme.

Els set treballs que conformen el monogràfic han estat elaborats des de diferents enfocaments teòrics i historiogràfics i amb diferents interessos temàtics. Els uns posen l'èmfasi en l'explicació de les causes d'un fenomen o en les condicions de possibilitat de l'emergència de certes teories educatives. Els altres exploren els fonaments filosòfics d'algunes pedagogies o els patrons discursius necessaris per entendre-les i criticar-les. Però tots els articles intenten contribuir a elaborar nous i més conscients i fonamentats plantejaments educatius donant la mà a la història i la filosofia de l'educació. Necessitem pensament pedagògic. Esperem que aquestes recerques i reflexions el podran engruixir per anar esdevenint l'humus, fèrtil i essencial, de la formació dels nostres educadors.